

## **Damir Kukić**

Univerzitet u Zenici, Filozofski fakultet, Zmaja od Bosne 56, BA-72000 Zenica  
damirkukic@yahoo.com

# **Sveučilište kao tvrđava**

### **Sažetak**

*Veliko je pitanje predstavlja li moderno sveučilište poseban prostor u kojem se kreiraju nove ideje te promišljaju problemi i čovjekova budućnost. Ovo pitanje aktualno je i u kontekstu europske reforme visokog obrazovanja označene kao 'bolonjski proces'. Istovremeno, otvaraju se dileme da li i kome danas služi sveučilište i kakva je njegova funkcija.*

*Podređenost sveučilišnih principa interesima ekonomskih centara moći postala je bitnom odlikom današnje egzistencije akademske zajednice. Znanstvenici funkcioniraju kao tržišni produkti pa se i njihovo pojavljivanje modelira kao medijska senzacija i dio celebrity kulture. Ali i suvremeni društveni kontekst prepoznaje utjecaj političkih struktura. Ovo je zanimljiv fenomen, osobito u Bosni i Hercegovini, gdje se koncept sveučilišta često poistovjećuje s konceptom tvrđave – utvrde koja treba zaštititi »domaći« nacionalni prostor.*

### **Ključne riječi**

sveučilište, komercijalizacija, ideologija, etnopolitika, tvrđava

## **Uvodni dio**

(Post)moderno doba, u kojemu dominira neoliberalni koncept sa svojom konzumerističkom matricom, kreiralo je takav okvir unutar kojeg se pitanja društvenih potreba i javnog interesa javljaju u novome svjetlu. Potiskivanje ovih potreba i interesa postalo je svakodnevnom praksom i posljedicom utjecaja tog koncepta koji priznaje isključivo profitabilnost kao mjeru svih stvari. U ovom kontekstu i sveučilište i visoko obrazovanje postaju mjesta na kojima se vježba u korist tržišnih/bankarskih ciljeva.

Obrazovni proces i znanstveni rad na taj su način postali velikim dijelom ovisni o proračunima i potrebama moćnih korporacija, a sama ideja sveučilišta u današnje doba treba biti preispitana ne samo radi utjecaja političke vlasti nego i radi utjecaja tržišta i principa dobiti. Autonomija sveučilišta i razvoj kritičke misli, kao svojevršni temeljni zadaci sveučilišta, sada su izloženi i političkim i ekonomskim interesima koji se ne poklapaju s javnim interesima i javnim dobrom.

Utjecaj koji sveučilišta, posebno kada je riječ o humanističkim znanostima, imaju na procese u društvu, postaje upitan. Političko odlučivanje i razvoj gospodarstva imaju svoju logiku koja je nerijetko u suprotnosti sa znanstvenim postavkama. Naprotiv, različiti centri društvene moći nastoje znanstvenu djelatnost inkorporirati u zahtjeve tržišnih mehanizama te, unutar medijskog diskursa, predstaviti kao dio *celebrity* kulture. Ova kulturološka matrica nastoji funkcionirati na razini senzacije, a znanstvenici i profesori se predstavljaju kao medijske zvijezde.

Ovi globalni trendovi uočljivi su i na prostorima koji nisu ekonomski snažni i koji nemaju dovoljno sredstava za ulaganje u visoko obrazovanje i egzistenciju javnih sveučilišta. To vrijedi i za Bosnu i Hercegovinu gdje se, uz svojevrsnu nemoć javne vlasti da osnaži javne univerzitete i sveučilište te uz konstantnu komercijalizaciju visokoobrazovnog prostora, modelirao pristup prema kojemu je temeljna uloga sveučilišta promocija, odnosno zaštita etnonacionalnog identiteta.

### **Znanost kao *reality show***

Današnji izazovi pred kojima se nalazi sveučilište su višestruki. Povijesni put koji je prešla ideja sveučilišta, od škola u Indiji i Kini prije nove ere, pa preko Platonove Akademije, srednjovjekovnih obrazovnih institucija, te prosvjetiteljskog duha i Humboldtovog programa, sve do današnjih dana, u Europi označenih Bolonjskom reformom, bio je prožet borbom za autonomiju sveučilišta. Ta autonomija se branila od političkog i svakog drugog, neakademskog i neznanstvenog, utjecaja.

U modernim uvjetima, kroz opću komercijalizaciju i modeliranje svih društvenih odnosa na temelju tržišnih interesa i borbe za profitom, sveučilište se suočilo s pomanjkanjem razumijevanja od strane javne vlasti. Naime, javna sveučilišta u većini europskih zemalja imaju kontinuiranih problema s modelom financiranja, posebno u razdoblju velike ekonomske krize koja traje od druge polovine 2008. godine. Ovo je odrednica koja svoje specifično značenje ima za zemlje u tranziciji poput Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine.

Posljedica ove situacije je smanjenje sredstava i stalno preispitivanje troškova predviđenih za funkcioniranje javnih sveučilišta. Javna vlast ima sve manje senzibiliteta za visoko obrazovanje, odnosno za pozicioniranje sveučilišta kao stvarnog generatora društvenog progressa i mjesta na kojemu se preispituju različiti problemi i kreiraju mišljenja na osnovu kojih se stvara bolja budućnost. Sveučilište se sve manje promatra kao bitan javni interes, odnosno, poput većine drugih javnih potreba i dobara, i sveučilište postaje nekom vrstom balasta za javnu vlast koji treba financirati, ali po inerciji i bez osmišljene strategije i vizije.

Ne ulazeći u analizu strukture i modela djelovanja same akademske zajednice, koja nosi i svoj veliki dio krivnje za loše stanje u visokom obrazovanju, posebno u zemljama u tranziciji, očito je da visoko obrazovanje u ovim zemljama nije prioritet za javne vlasti i da sveučilišta nemaju dovoljno financijskih sredstava za vlastiti razvoj i uključanje u europski akademski prostor. Nedostatak vizije i strategije u ovome području još je više doprinio određenom padu kvalitete i značaja sveučilišta u tranzicijskim društvima.

S druge strane, novi centri moći, oni koji su komercijalno orijentirani i čiji se interesi ogledaju samo kroz tržišnu logiku, sve više prodiru i u područje visokog obrazovanja. Ova pojava već je dugo poznata u razvijenom svijetu,<sup>1</sup> a posljednjih godina svjedoci smo njenog intenziviranja i u državama nastalim raspadom bivše SFRJ. Komercijalizacija u području visokog obrazovanja nije samo fokusirana na otvaranje privatnih sveučilišta nego i na svojevrsnu podređenost obrazovnog procesa i znanstvenog rada interesima profitabilnog karaktera.

Obrazovanje kojemu je prvenstveni cilj komercijalni interes ima svoje korijene u različitim modelima dopisnog školovanja na američkim sveučilištima još s kraja 19. stoljeća. Ovi modeli školovanja reklamirani su od strane posebno unajmljenih trgovačkih putnika. Uz dopisno školovanje pojavio se još jedan oblik komercijalnog obrazovanja na sveučilištima – riječ je o dopunskom

obrazovanju za zaposlene studente koje je organizirano u večernjim satima ili u dane vikenda. Ovakvi obrazovni procesi kreirani su na sveučilištu u Chicagu, a taj primjer ubrzo su slijedili i brojni drugi sveučilišni centri u SAD.

Posljednjih desetljeća postali su vrlo popularni programi obrazovanja za profesionalce koji već imaju dugogodišnje radno iskustvo. Prema određenim podacima, na Harvardu se na programe osnovnih studija upisivalo oko 18.000 studenata, a čak tri puta više bilo je osoba koje su dolazile na ovo sveučilište na nekoliko dana ili mjeseci kako bi se obrazovali kroz određene tečajeve.<sup>2</sup> I naručeni tečajevi, posebno iz područja marketinga i financija, postali su praksom pojedinih sveučilišta utemeljenih na tržišnim principima.

I upotreba Interneta postala je vrlo popularnom posljednjih desetak godina. Upravo je Internet omogućio razvoj učenja na daljinu i stvorio preduvjete za najdramatičnije promjene u području netradicionalnih formi obrazovanja. Iako se može govoriti o brojnim pozitivnim karakteristikama Interneta, u kontekstu pojave novih medija i stvaranja videosfere, ovdje je bitno naznačiti kako je Internet postao značajnim instrumentom za realizaciju onih ciljeva koji su određeni profitabilnim parametrima.

Stjecanje novca na sveučilištu kroz obrazovne programe koji su komercijalizirani, može donijeti trenutnu korist instituciji kako bi ona mogla riješiti određene hitne financijske probleme. Međutim, veliko je pitanje doprinose li takvi programi i modeli obrazovanja, u strateškom smislu, kvaliteti obrazovnog procesa i vrijednosti izdanih diploma kako na sveučilištu tako i u konkretnom akademskom i društvenom okruženju. Usmeravanje sveučilišta prema profitu reproducira pad kvalitete obrazovnog procesa, reducira moralnu odgovornost te dovodi do pomanjkanja povjerenja javnosti.

Princip komercijalizacije izražen je i u području znanstvenoistraživačkoga rada. Interesi velikih kompanija određuju usmjerenje znanstvenih istraživanja. No to predstavlja samo dio problema jer je sve veći broj slučajeva kada komercijalni zahtjevi utječu i na sadržaj i rezultate istraživanja. U takvim slučajevima česti su i sukobi interesa pri čemu osobni interesi istraživača dovode u sumnju njihov profesionalni i stručni sud koji se kreira u istraživačkom procesu, odnosno koji se manifestira prilikom prezentacije rezultata istraživanja. Prvobitni strahovi od prekomjerne komercijalizacije znanstvenoga rada na sveučilištima, producirani nakon Drugog svjetskog rata, koncipirani su na taj način da su upozoravali kako će komercijalizacija uništiti osnove znanstvenog progressa »tako što će prebaciti profesore iz sfere osnovnog istraživanja« ka unosnijem poslu »koji ima veliki tržišni potencijal«.<sup>3</sup> Ove negativno intonirane prognoze najavljuvale su velike promjene u znanstvenoistraživačkome području, odnosno one su naslućivale preusmjerenje pažnje znanstvenika prema istraživanju praktičnih problema od ekonomskoga značaja.

Ono što pokazuju pojedini primjeri iz razvijenoga svijeta jest da se to dogodilo te da danas velike korporacije direktno utječu na neke znanstvene projekte i to čak na način da mijenjaju rezultate istraživanja. Na taj način ne samo da se stvara ovisnost sveučilišta i znanstvene zajednice o komercijalnim interesima nego se istovremeno ugrožavaju profesionalna etičnost i temeljni principi same znanstvene djelatnosti. Ovakvi primjeri izraženi su u istraživanjima

<sup>1</sup> O ovome vidi Derek Bok, *Univerzitet na tržištu*, Clio, Beograd 2005., str. 24.

<sup>2</sup> Isto, str. 84.

<sup>3</sup> Isto, str. 63.

vezanima za farmaceutsku industriju i primjenu lijekova (posljednji slučaj GlaxoSmithKline), ali su prisutni i u nekim drugim područjima.

Neki od tih primjera ukazuju na sukobe interesa i lukrativnu korist koju su znanstvenici ostvarivali u istraživanjima čiji su rezultati kasnije dovedeni pod znak pitanja, a onda, kroz objektivne istraživačke postupke, negirani i odbačeni.<sup>4</sup> Druga vrsta primjera ukazuje na praksu da kompanije, koje financiraju određene projekte, nastoje sakriti rezultate istraživanja ako ti rezultati ne odgovaraju njihovim interesima. I ovi slučajevi eksplicitno pokazuju u kojoj mjeri tržišni interesi mogu ugroziti ne samo etičnost i objektivnost znanstvenika nego i bitne postulate na kojima počivaju ideje sveučilišta i znanosti.

S druge strane, znanost se često u javnom diskursu predstavlja u kontekstu *celebrity* kulture. Naime, masovni mediji i njihovo djelovanje predstavljaju jednu vrlo bitnu komponentu modernoga društva koja stvara svojevrsni okvir za prepoznavanje glavnih tema, kao i matricu za interpretaciju tih tema. Taj novi svijet, nastao u medijskoj produkciji, jedna je virtualna sredina koja predstavlja temelj videosfere i našega današnjega poimanja svijeta i njegovih karakteristika.

U toj medijskoj realnosti i tome svijetu stvorenom medijskim jezikom, kreirana je i nova vrsta kulture koja prati modne trendove i doživljava *celebrityja*, odnosno slavni ličnosti koje postaju nove zvijezde televizijskih programa i sadržaja novih medija. Njihova slava je *warholovska*, traje vrlo kratko i ispunjena je površnim događanjima, često incidentnog i senzacionalističkog karaktera. *Celebrity* kultura povezuje se s osobama iz područja zabave, filma, manekentva, ali ta matrica je primijenjena i na model predstavljanja znanosti i znanstvenog rada.

Tako imamo slučajeve da se istraživanja u CERN-u i znanstveni program istraživanja Higgsova bozona u medijskim sadržajima pretvaraju u određeni spektakl u kojemu imamo i zvijezde, kao aktere tih procesa, te njihov prikaz sukladno medijskoj dramaturgiji. Sličan pristup možemo uočiti i kada mediji govore o pojedinim globalno poznatim znanstvenicima (primjer može biti i Stephen W. Hawking) jer se i u tim slučajevima prepoznaje inzistiranje na *star* strategiji, površnosti, pikanterijama i određenoj dozi senzacionalizma.

Komercijalizacija znanstvenoga prostora i znanstvene djelatnosti je proces koji ima globalni karakter i kao takav prisutan je i u Bosni i Hercegovini. Nedostatak strategije i osmišljavanja uloge sveučilišta i visokog obrazovanja u procesu unaprjeđenja i humanizacije društva, kao i nedostatak adekvatnih sredstava za modernizaciju javnih sveučilišta, doveli su do pada kvalitete i obrazovnog procesa i znanstvene djelatnosti. U tome kontekstu sveučilišta teško uspijevaju ostvariti svoju autonomiju i realizirati ključne sadržaje svoje misije. Međutim, specifikum aktualnog stanja u Bosni i Hercegovini ima svoje korijene i u proteklim desetljećima.

### **Ideologizacija sveučilišta**

Posljednjih desetak godina visoko obrazovanje i uloga sveučilišta u Bosni i Hercegovini određeni su programom Bolonjskog procesa, odnosno Bolonjskom reformom koja je postala glavnom matricom unutar koje se razvija moderna ideja sveučilišta na ovim prostorima. Ta matrica preuzeta je bez posebnih procjena svih potencijalnih posljedica i bez analiza kadrovskih, tehničkih i materijalnih uvjeta potrebnih za realizaciju ciljeva spomenute reforme. Operacionalizacija novoga projekta, kojim se nastoji stvoriti zajednički europski prostor visokog obrazovanja, u Bosni i Hercegovini dobila je i posebna obilježja.

Naime, tripartitna podijeljenost bosanskohercegovačkog društva nema samo politički i teritorijalni karakter nego ta fragmentacija ima za konzekvencu i suštinsku podjelu obrazovnog i kulturnog područja. Ovo se prvenstveno odnosi na strukturu nastavnih planova i programa za osnovne škole koji sadrže i ekskluzivne nacionalne odrednice za pojedine grupe predmeta, ali i koncept »dvije škole pod istim krovom« što je eufemizam za egzistiranje škola u kojima se djeca različitih nacionalnosti educiraju prema različitim programima i u odvojenim prostorijama.

U tome kontekstu djeluju i sveučilišta u Bosni i Hercegovini – podijeljenost društva prema etničko-nacionalnom principu producirala je i novu poziciju sveučilišta koja podrazumijeva njegovu nacionalnu identifikaciju. To identificiranje ima svoju simboličnu ulogu, ali, što je bitnije, taj proces na razini određivanja političkog i ideološkog imaginarija ima svoje operativne i pragmatične funkcije. Sveučilište je postalo mjestom na kojemu se u velikoj mjeri kreiraju i promoviraju ideje etno-nacionalnog karaktera s ciljem opravdanja principa podijeljenosti.

Sveučilište kao tvrđava ima zadatak braniti određeni teritorij, upravo poput klasičnih utvrda s promatračnicama i oružarnicama. Taj teritorij određen je etno-nacionalnom kartografijom i sadrži elemente političkog, obrazovnog, vjerskog, kulturnog te svakog drugog identiteta. Problem s takvim pozicioniranjem sveučilišta prvenstveno se reflektira u činjenici da se njegova misija temelji na apologetici ideologije etno-nacionalnog principa što naravno ne ugrožava samo ideju sveučilišta kao takvu nego predstavlja i veoma grub model instrumentalizacije znanstvenoga djelovanja.

Takvo određivanje uloge sveučilišta u Bosni i Hercegovini ima svoje korijene u socijalističkoj ideologizaciji sveučilišta i znanosti, odnosno u razdoblju vladavine prethodnoga režima. Kreiranje svih društvenih aspekata i djelatnosti u tome režimu bilo je utemeljeno na određenom imaginariju koji je, prije svega, bio kolektivnog karaktera. Riječ je o revolucionarnom imaginariju kojeg možemo nazvati »političkim imaginarijem revolucionarne ljevice«<sup>5</sup> i koji je, kao takav, bio zastupljen u većini zemalja ove regije.

Ovaj revolucionarni imaginarij imao je svog prethodnika u modelu tradicijskog imaginarija koji je također bio kolektivnog karaktera i koji je predstavljao svojevrstu matricu buntovništva i otpora stranoj vlasti. Intencionalne evokacije elemenata ova dva imaginarija, a posebno ovog revolucionarnog, na koji se direktno oslanja i iz čije transformacije se formira današnje sveučilište, manifestiraju ideje koje su često ideologizirane, svjesno očišćene kako bi se uklopile u uzorne matrice ponašanja i pretvorile u neku vrstu mitološke slike povijesti, svijeta i nacije.

Kontekst unutar kojega su mogući opća ideologizacija i politizacija, utemeljeni na jednom od spomenutih imaginarija, podrazumijeva postojanje određene kulturne memorije i kulturnog znanja. Te komponente su neophodne kako bi politička moć mogla formirati vrijednosne matrice iz kojih se preuzimaju obrasci ponašanja u različitim područjima, a jedno od mjesta na kojemu se stječe to kulturno znanje je škola,<sup>6</sup> odnosno cjelokupan sustav obrazovanja u kojemu posebno mjesto ima sveučilište.

4  
Isto, str. 69.

6  
Isto, str. 19.

5  
Ivo Žanić, *Prevarena povijest*, Durieux, Zagreb 1998., str. 312.

Ove odrednice bitne su u svakoj analizi (de)ideologizacije obrazovnog sustava i njegova podređivanja određenim neakademske ciljevima i interesima. Međutim, obrazovanje i obrazovne institucije, pa tako i škola i sveučilište, imale su u socijalističkom režimu posebnu ulogu jer se taj režim i nastojao predstaviti kao bolji od prethodnih u smislu da je formalno inzistirao na znanju i znanosti. Taj režim deklarirao se za pokretanje »visokoškolskih institucija koje su reprezentativne i amblematske za novo doba, novi poredak, novog čovjeka«. <sup>7</sup>

U tako osmišljenom socijalističkom projektu znanost je bila djelatnost koja se treba realizirati tehnološki jer je samo tehnološki verificirana istina i *znanstvena istina*. <sup>8</sup> Na taj način je ideja sveučilišta bila svedena na koncept prema kojemu su znanstvene istine ono što treba znati o stvarnosti i procesima u svijetu prije nego što se stupa u tu stvarnost i u taj svijet. Akademsko znanje postaje, u tome kontekstu, svojevrsno uputstvo za realizaciju društvene prakse i primjenu verificiranih tehnoloških kompetencija.

Akademski istina je na takvom sveučilištu funkcionirala kao »još-ne-ostvarena istina«, odnosno kao »već-uvijek-ostvarena istina«. <sup>9</sup> Ta istina postaje temeljnim elementom teorije, odnosno praktične teorije, jer je teorija istinita samo ako funkcionira u praktičnom obliku. Kroz praktičnu djelatnost, kroz društvenu praksu, teorija postaje znanost. U stvari, to je predstavljalo situaciju koja će se kasnije, kada nacionalne političke snage preuzmu moć u Bosni i Hercegovini i zamjene socijalistički režim, prepoznati u postavci kako je znanost nešto što mora sadržavati ideološke i političke komponente.

Sve ovo uvjetovalo je da sveučilište funkcionira kao školska institucija jer zajednica znanstvenika nije predstavljala javni akademski forum niti se bavila svojom primarnom funkcijom – kritičkim dijalogom o društvenim problemima. Sveučilište nije predstavljalo zajednicu znanstvenika i zato je »znanost mogla postati ideologija i ideologija je mogla postati znanost«. <sup>10</sup> Nedostatak zajednice znanstvenika koja slobodno, otvoreno sudjeluje u javnim debatama i istražuje problem, omogućio je da ideologija predstavlja znanost.

Nakon ratova na prostorima bivše Jugoslavije i stvaranja novih država, započelo se s brojnim reformama, a to je podrazumijevalo i reformu visokog obrazovanja i reformu sveučilišta. U Bosni i Hercegovini taj proces je u velikoj mjeri određen etno-nacionalnim političkim imaginarijem koji je ulogu znanja i sveučilišta sveo na njihovo legitimiranje političko-ideološkog. To znači da je centralni pojam postao *ethnos*, a znanost se repolitizirala, ovoga puta kako bi mitologizirala ideju nacije.

Upravo rekonceptualizacija etničkih mitova postaje jednim od bitnih opisa poslova sveučilišta. Etnički mit omogućava metapovijesnu i vrlo kompaktnu podlogu za nacionalnu afirmaciju i mobilizaciju. Taj mit nije ravnodušan niti je neutralan – njegova funkcija je ponuditi holističan pogled na svijet koji je uređen i čija je suština utemeljivanje elemenata za identifikaciju. <sup>11</sup> U etničkom mitu spajaju se ideologija i poetizacija povijesti i događaja. Evociranje etničkih mitova je bitan proces na temelju kojeg etnopolitika u Bosni i Hercegovini postaje jedino moguće oblik političke i bilo koje druge egzistencije.

Na taj način današnje sveučilište u Bosni i Hercegovini ponovno je ispolitizirano, a njegova uloga uglavnom je usmjerena prema promociji i legitimaciji etnopolitike i etnopolitičke podjele društva. Sveučilište, bez zajednice znanstvenika, kao i u socijalizmu, djeluje u skladu s ideološkim odrednicama i ponaša se kao školska institucija koja upravlja već gotovim znanjima. Sveučilište postaje neka vrsta tvrđave koja štiti interese jedne grupacije identificirane isključivo prema etničkom principu. U okviru takve matrice svi ostali predstavljaju stranca, nešto što je Drugo i drugačije.

## Završna razmatranja

Ideja sveučilišta treba biti fokusirana prema javnom interesu te kritičkom i slobodnom mišljenju, kao i prema dijalogu o različitim problemima. Ta ideja, kao takva, usmjerena je ka progresu i razvoju ljudskih potencijala i zaštiti prirodnog i javnog dobra. Sveučilište je mjesto na kojem bi se trebale kreirati ključne ideje i otkrića za napredak zajednice, lokalne ili regionalne, ali i za napredak čitavoga čovječanstva. Misija sveučilišta podrazumijeva i poštivanje pravila karakterističnih za znanstvenu djelatnost, kao i slobodu za takvu djelatnost.

Međutim, te ideje sveučilišta su u moderno doba ugrožene prevelikim utjecajem komercijalnih interesa i tržišnih principa. Pretvaranje sveučilišta u sofisticirane pogone velikih kompanija postalo je globalnim problemom. S druge strane, u mnogim sredinama sveučilište je i dalje podređeno snažnom utjecaju političko-ideoloških centara moći. Ovi utjecaji reduciraju autonomiju sveučilišta pretvarajući ga u mjesto gdje se ispolitizirane poruke modeliraju kao znanstvene teorije i akademske istine.

U Bosni i Hercegovini na djelu je upravo repolitizacija sveučilišta koja bitno ugrožava njihovu autonomiju i koncept sveučilišta utemeljenog na progresu i javnom značaju. Repolitizacija je proces koji podrazumijeva obnavljanje onih funkcija koje je sveučilište imalo u vrijeme socijalizma. Ta funkcija označava afirmaciju i legitimaciju ideologije kao znanstvene istine te pretvaranje sveučilišta u institucije u kojima su znanja dovršena bez mogućnosti da se propituju i istražuju.

Ovaj proces repolitizacije sveučilišta u Bosni i Hercegovini ima i svoju specifičnu odrednicu. Riječ je o tome da je ovaj proces u najvećoj mjeri označen etno-nacionalnim političkim imaginarijem i principima. Etnički mit postaje temeljem teorijskog promišljanja, a sve društvene strukture i djelatnosti, od politike pa do sporta, postaju određene isključivo konceptom *ethnosa*. U takvom kontekstu sveučilište postaje nekom vrstom tvrđave čiji je cilj obrana vlastitog političkog teritorija i vlastite znanstvene istine. Sudbina takvog projekta izgleda izvjesna – istine nastale na takvim mjestima nikada ne mogu postati znanstvene istine, a sveučilišta bez zajednice znanstvenika na djelu mogu se formalno predstavljati kako god žele, ali, u suštini, ne mogu biti sveučilišta.

## Literatura

Urs Altermatt, *Etnonacionalizam u Evropi*, Svjetionik, Sarajevo 1998.

Isaiah Berlin, *O nacionalizmu i drugi eseji*, Buybook, Sarajevo 2000.

Derek Bok, *Univerzitet na tržištu*, Clio, Beograd 2005.

Grupa autora, *South Park i filozofija – deblji, tvrđi i ide još dublje*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2008.

Hajrudin Hromadžić, *Konzumerizam: Potrebe, životni stil, ideologija*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2008.

7

Ugo Vlaisavljević, *Lepoglava i univerzitet: ogledi iz političke epistemologije*, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta, Sarajevo 2003., str. 84.

8

Isto, str. 90.

9

Isto, str. 91.

10

Isto, str. 160.

11

Mitja Velikonja, *Masade duha: razpotja sodobnih mitologiji*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana 1996., str. 22.

Fredric R. Jameson, »Postmodernism and Consumer Society«, u: Hal Foster (ur.), *The Anti-Aesthetic – Essays on Postmodern Culture*, The New Press, New York 1998., str. 127–145.

Milan Kangrga, *Nacionalizam ili demokracija*, Razlog, Zagreb 2005.

Mirjana Kasapović, *Bosna i Hercegovina, podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb 2005.

Džon Kin, *Civilno društvo*, Filip Višnjić, Beograd 2003.

Konrad Paul Liessmann, *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2008.

Asad Nuhanović, *Demokratija, mediji, javnost – ogleđ o slobodi i jednakosti*, Promocult, Sarajevo 2003.

Vukašin Pavlović, *Civilno društvo i demokratija*, Politeia, Beograd 2004.

George Ritzer, *McDonaldizacija društva*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2007.

Dubravka Ugrešić, *Kultura laži*, Konzor/Samizdat, Zagreb/Beograd 2002.

Nenad Veličković, *Školokrećina: nacionalizam u bošnjačkim, hrvatskim i srpskim čitankama*, Fabrika knjiga, Beograd 2012.

Mitja Velikonja, *Masade duha: razpotja sodobnih mitologiji*, Znanstveno in publicistično središće, Ljubljana 1996.

Ugo Vlaisavljević, *Lepoglava i univerzitet: ogleđi iz političke epistemologije*, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta, Sarajevo 2003.

Ugo Vlaisavljević, *Rat kao najveći kulturni događaj – ka semiotici etnonacionalizma*, Mauna-fe, 1950 Publishing, Sarajevo 2007.

Ivo Žanić, *Prevarena povijest*, Durieux, Zagreb 1998.

Slavoj Žižek, *O nasilju – šest pogleda sa strane*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008.

Slavoj Žižek, *Druga smrt neoliberalizma*, Fraktura, Zaprešić 2010.

**Damir Kukić**

### **University as a Fortress**

#### **Abstract**

*The big question is whether the modern university represents a special space in which new ideas are created and man's future reflected. This issue is present today in the context of the European higher education reform marked as the 'Bologna process'. At the same time, we face dilemmas on the purpose and function of the university.*

*The principles of university are subordinated to the interests of the economic centers of power and that has become an essential feature of the present existence of the academic community. The scientists operate as market products, they are presented as the media spectacle and a part of celebrity culture. However, the modern social context recognizes the impact of political structures as well. This is an interesting phenomenon, especially in Bosnia and Herzegovina, where the concept of university has been often equated with the concept of the fortress – the fortress with the duty to protect the "domestic" national space.*

#### **Key words**

university, commercialization, ideology, ethnic politics, fortress